

achtergrond van de sociaal-democratische inklemming promoveren. Ook acht de auteur het kennelijk beneden zijn waardigheid aandacht te besteden aan de in diverse studies verwoorde these van de Mngroei' van de SDAP in een veranderend kapitalisme, een these die op gespannen voet staat met Wijnes globale betoog.

Wijne blijkt zo gegrepen door zijn afschuw van de ideologische ketenen van de SDAP, dat hij aan voor de hand liggende repercussies van zijn eigen opvatting niet toekomt. Hoe valt bijvoorbeeld de 'ideologische gijzeling' te verklaren als de nadelen ervan zo gigantisch groot lijken te zijn. Anders geformuleerd kan gesteld worden dat naast nadelen het vasthouden aan bepaalde sociaal-democratische principes ook voordelen moet hebben bezeten. Een beoordeling van het 'nut' van deze principes vooronderstelt dus een studie van deze beide zijden van de 'ideologische gijzeling', iets wat Wijne echter bij voorbaat heeft buitengesloten. Zo zou de door Wijne voorgestane liquidatie van vrijwel alle constituerende principes van de SDAP het ontstaan impliceren van een partij ontdaan van een eigen identiteit, weerloos tegenover een overmachtig kapitalisme en de vele politieke vijanden van de beweging. De consequentie zowel als het uitgangspunt van Wijnes stellingname is daarom een radicaal reformisme dat het feitelijke ideologische hart van zijn studie uitmaakt, Wijnes 'ideologische gijzeling', en gelardeerd wordt met woeste uitvallen naar alles wat zweemt naar marxisme of socialistische identiteit.

Het door Wijne gebruikte bronnenmateriaal is beperkt en eenzijdig, waarbij van archivalia of partijbladen slechts spaarzaam gebruik is gemaakt. Bovendien negeert de auteur in de wèl behandelde werken die rivaliserende concepties en benaderingen welke deuken in zijn blazoen zouden kunnen aanbrengen. Opvallend aan de studie is daarnaast een taalgebruik dat pijn aan de ogen doet. Ook etaleert de auteur een zodanig misverstaan van het (Kautskyaanse) marxisme en van vele andere concepties dat een bestrijding in kort bestek totaal kansloos is, terwijl het onbeholpen gegoochel met begrippen als 'ideologie' en 'ideological primary group' het pseudowetenschappelijk karakter van de studie slechts benadrukt.

In zijn voorwoord merkt Wijne op, dat zijn studie 'niet [heeft] geleid tot een zo nauwkeurig en eerlijk mogelijke beschrijving van een ontwikkeling van de sociaal-democratie in ons land in de jaren dertig, een resultaat dat over het algemeen van historici wordt verwacht' (7). Beter kan het onwetenschappelijke karakter van de studie inderdaad nauwelijks verwoord worden.

Henny Buiting

H. Dahles, *Mannen in het groen. De wereld van de jacht in Nederland* (Dissertatie Nijmegen 1990; Nijmegen: SUN, 1990, 334 blz., f39,50, ISBN 90 6168 322 x).

De Nederlandse jager staat nog niet op uitsterven. Nederland is nog steeds een uitgestrekt jachtgebied. Van de totale oppervlakte van ons land mag 75% worden bejaagd. In termen van de jachtwet uitgedrukt: dit is het terrein waar ieder die in het bezit is van een jachtakte of een bijzondere vergunning op jaagbaar wild mag jagen. Het aantal legale jagers loopt in de tienduizenden. Waren er rond de eeuwwisseling niet meer dan omstreeks 7.000 jachtaktehouders, tegenwoordig ligt het cijfer op ongeveer 33.000. Naast deze 'heerjagers' zijn er enige duizenden jagers die vaak worden aangeduid met de verzamelnaam 'boerjagers' — boeren die bij speciale machtiging het recht hebben gekregen wildschade op hun land met het geweer in de hand te bestrijden.

De soort mag dan taai zijn, ze is toch ook aan bedreiging onderhevig. De kritiek op het jachtbedrijf, die in de eerste decennia van deze eeuw slechts zwak en sporadisch naar voren kwam, is de laatste twintig jaar duidelijk in kracht en intensiteit toegenomen. Gevestigde organisaties van dierenbeschermers en natuurvrienden als de vereniging tot behoud van

natuurmonumenten, de koninklijke Nederlandse natuurhistorische vereniging en de Nederlandse vereniging tot bescherming van dieren spraken zich openlijk uit tegen de beoefening van de plezierjacht en de in 1975 opgerichte stichting kritisch faunabeheer, die afschaffing van de jacht bepleit, begon jagers in woord en daad het vuur na aan de schenen te leggen. Nietsvermoedende oude mannen die dachten in alle rust in de vrije natuur wilde ganzen neer te schieten, zagen zich plotseling geconfronteerd met bebaarde jongelieden die met vuurpijlen en vliegers de vogels opschrikten voordat de schutters de kans hadden gekregen aan te leggen. En heren die van de prins geen kwaad wisten hoorden zich opeens worden uitgescholden voor 'moorde-naars'. Jagers krijgen bovendien met steeds meer beperkende regels van de kant van de overheid te maken. Tegenover die toenemende dreiging van buiten vormen de 'mannen in het groen' allerminst een eenheid. Er waren, en zijn, spanningen te signaleren tussen heerjagers en boerjagers, jagers met en jagers zonder eigen jachtveld, stadse jagers en jagers van het platteland, en natuurlijk tussen legale jagers en jachtopzichters enerzijds en stropers anderzijds.

Aansluitend bij een intussen zo'n vijftien jaar oude traditie van historische studies over de Nederlandse samenleving vanuit antropologisch perspectief heeft Heidi Dahles nu dit talrijke maar kwetsbare jagersvolk tot onderwerp van onderzoek gemaakt. Het gaat Dahles niet om het voor of tegen van de jacht op zich. Ze interesseert zich meer voor de mens in de jagersjas. Wat haar vooral boeit, zijn de relaties tussen de onderscheiden groepen in de jagers wereld, hun visies op het jagen, de argumenten die ze in het veld brengen om hun visies te legitimeren en de veranderingen die zich in de loop van deze eeuw in die verhoudingen, voorstellingen en redeneringen hebben voorgedaan. Het materiaal voor haar studie heeft ze deels vergaard uit brochures, folders, rapporten, romans, kranten en periodieken als *De Nederlandse Jager*. Maar in een studeerkamer, waar zelden een schot valt, laat de jager zich niet compleet kennen. Daarom heeft de auteur ook zo'n 150 vraaggesprekken gevoerd, tientallen studiedagen, vergaderingen en lezingen bijgewoond en als toeschouwer of 'drijver' 62 jachtdagen in het veld meegemaakt.

Als beschrijving en analyse van 'groepsdynamica' onder jagers is het boek van Dahles geslaagd. In een goed gecomponeerd en zorgvuldig geformuleerd betoog, dat praktisch vrij is van jargon, geeft ze een scherp beeld van de belangen en ideeën die in de jagerswereld bestaan, de manier waarop deze tot uiting komen in het jachtbedrijf en de wijze waarop ze onder druk van de omstandigheden langzamerhand veranderingen ondergaan. Ze laat heel nauwkeurig zien, hoe sinds de opkomst van landbouworganisaties aan het eind van de vorige eeuw en de afschaffing van één van de laatste restjes *ancien régime* (de heerlijke jachtrechten) in 1923, jagers zich aan de ene kant in toenemende mate hebben verenigd om aan de druk van buitenaf weerstand te bieden, maar aan de andere kant ook een veel grotere differentiatie kennen dan in het verleden, zij het dat de onderlinge verschillen in status een nogal diffuus en vlottend karakter vertonen. Zelfs schijnbaar simpele begrippen als 'heerjager' en 'boerjager' hebben in de jagerswereld een flexibele en meerduidige betekenis gekregen. Met deze permanente evolutie in het zelfbeeld van de jagers, correspondeerde een niet minder opvallende verandering in de definitie van 'wild' en in de opvattingen over de regels die jagers in de omgang met hun prooi en met elkaar in acht behoren te nemen. Jagers beschouwen nu veel meer diersoorten als jaagbaar wild dan vroeger; het schieten van kraaien en eksters vinden ze niet langer beneden hun waardigheid. De notie van 'weidelijk jagen', die oorspronkelijk alleen als een onderscheidend kenmerk voor de elite onder de jagers werd gehanteerd, geldt heden ten dage als norm voor iedereen die 'jager' wil worden genoemd, merkt Dahles op. Het is ook het bestaan van precies deze gedragscode, waarop jagers zich tegenwoordig vaak beroepen om zich vrij te pleiten van de beschuldiging van 'moord'.

Maar jagen is voor bijna niemand meer een beroep. Voor de meeste jagers is hun activiteit louter nog een vorm van 'expressief gedrag'. 'Jacht', schrijft Dahles, 'brengt status en identiteit

tot uitdrukking'. Het voornaamste zwakke punt van haar studie ligt naar mijn idee hierin, dat ze niet heeft nagegaan hoe deze expressieve waarde van de jacht buiten de kring van de jagers zelf functioneert. Anders dan in het geval van de legendarische Trobrianders speelt het leven van Nederlandse jagers zich immers voor het grootste deel niet af in een kleine besloten gemeenschap, maar in de wereld daarbuiten. Welke functie heeft de jacht voor de rest van hun bestaan? Waarom willen mensen status en identiteit tot uitdrukking brengen via de jacht en niet via biljarten, voetballen of hockeyen? Of als ze ook al biljarten, voetballen en hockeyen, waarom moeten ze dan zonnig nog op jacht gaan? Welke factoren zouden daarachter kunnen zitten? Dahles erkent herhaaldelijk dat ze door de opzet van haar onderzoek eigenlijk niets over de sociale achtergrond van haar jagers kan vertellen, wat haar overigens niet weerhoudt om desondanks ettelijke *sweeping statements* ten beste te geven (290). Maar ze licht niet toe, waarom ze de opzet dan niet zo heeft veranderd dat ze hierover wel inzicht had kunnen krijgen. Het is opvallend dat ze voor haar onderzoek geen enkel archief heeft geraadpleegd. Had de antropoloog hier niet iets kunnen leren van de historicus?

C. A. Davids

H. J. Kuipers, *De wereld als werkplaats. Over de vorming van Kees Boeke en Beatrice Cadbury* (Dissertatie Universiteit van Amsterdam 1992, IISG-studies + essays XVII; Amsterdam: Stichting beheer IISG, 1992, 232 blz., f38,50, ISBN 90 6861 066 X).

In de geschiedschrijving van het westerse onderwijs wordt de vroegetwintigste-eeuwse reform-pedagogische beweging dikwijls als een cesuur aangemerkt. Vanuit kritiek op het kindonvriendelijke, passieve en cognitieve karakter van het bestaande onderwijs ontstonden toen kindgerichte, op zelfwerkzaamheid en veelzijdige ontwikkeling gebaseerde vernieuwingsscholen. Reformpedagogen als Montessori, Petersen (van het Jenaplan) en de Nederlandse onderwijzer Ligthart zijn van die 'vernieuwingspedagogiek' opvallende exponenten.

In die rij past ook het echtpaar Boeke-Cadbury, dat in 1926 in Bilthoven de 'Werkplaats' stichtte. Begonnen als een familieklasje voor hun eigen kinderen, groeide de Werkplaats in de jaren dertig uit tot een instelling met ongeveer 150 leerlingen; bij Boekes afscheid in 1954 was dit aantal gestegen tot tegen de 400. De geschiedenis van deze school spreekt tot de verbeelding. Niet alleen omdat bekende persoonlijkheden als koningin Beatrix er hun vorming ontvingen, maar ook vanwege de anti-kapitalistische en principieel pacifistische levensbeschouwing van de stichters, de rijke dochter van een Engelse cacao-fabrikant Beatrice Cadbury (1884-1976) en de Nederlandse ingenieur Kees Boeke (1884-1966).

Hoe kwamen deze twee al niet meerzo jonge idealisten tot een dergelijk pedagogisch initiatief? En waaraan ontleenden zij als *outsiders* in onderwijsland hun pedagogische en onderwijskundige ideeën? Het zijn deze vragen die centraal staan in het proefschrift van de pedagoog en socioloog Hans-Jan Kuipers, dat in 1992 verscheen. Zich onder meer beroepend op H. W. von der Dunk, die stelde dat de Werkplaats 'de opvoedkundige in het leven riep' en niet andersom', ging hij op zoek naar de wortels van hun pedagogiek. Hij hanteerde daarvoor de methode van het 'sociologisch levenslooponderzoek', dat wil zeggen het reconstrueren van de sociale verbanden waarin Boeke en Cadbury tot 1926 leefden. Vervolgens ging hij na, hoe die vorming doorwerkte in de Werkplaats-praktijk.

Als belangrijkste inspiratiebron ziet Kuipers de religieuze achtergrond van Beatrice Cadbury. Zij kwam uit een traditioneel quakermilieu, waarin een blijmoedig christendom, wereldverbetering, het in-liefde-dienen van de gemeenschap, en het afwijzen van geweld belangrijke kenmerken vormden. De levensbeschouwing van Kees Boeke, gevormd door zijn doopsgezinde afkomst en de sociaal bewogen studentenkringen waarin hij tijdens zijn Delftse studie jaren